

калатын шығар деп үміттенеді. Бір жақсысы қорадағы сиырлар тыныш.

5. ҮНЕМ СОЗАР

Қар суымен молығып екпіндей тасыған Жылға
Бұлақты жарысқа шақырғандай боп:

- Кел қатарласа ағайык! — деді.
- Болмайды,— деді Бұлак.

— Әйеншексің-ау осы сен? — деді

Жылға қынжылып.

— Мінезім солай.

— Бойкүйебін десеңші одан да, — Жылға тас қайнарды көпіршік атқан асау ағысымен бастырмалатты. - Сөзді кой да ілес маған!

Бұлак елікпеді. Тереннен шымыр-лап ағатын машығынан жаңылмады.

Көктем ғығысып жазға жол берді. Өзендер асау екпінін бәсендетті. Жыланшық өзек тартылып құрғап қалды. Ми қайнатарыстықтан бұғынған Жылға жанын қоярға жер таппай жанталасты. Тас бұлақтан жалынып жәрдем сұрады.

— Үнем созар едіңғой ,бөліссеңші кайнарыңнан! — деп күңіренді. Бара-бара екпіні бәсендеп мүлде саркылды.

Бұлак бір қалыпты ағысынан танбады. Күміс үнді бәз калпында еді.

7. АМАЛСЫЗДЫҚ

Шығар күнді мұнайыңқы қарсы алды. Ұйқы ашар әніне құлықсыз еді.

— Қайырлы таң! — деді үй шатырына түнеп шыққан Ала мысық. — Қайдан жүрсің, сүйкімді құс? Сені де өзіне тартқан ғой шаһардың мәгіниті.

— Қала дегені осы ма? - деді Қарлығаш мысықты бір түрлі іш тартып, — Өзің не қып жүрсің мұнда?! Ауыл мысығы тәрідсің. Көзіме жылы көріндің.

— Дәл айтасың,— деді Ала мысық көңілденіп. — Ием осында көшіп келген. Үйді таба алмай қалып, қаңғыбас болып жүрмін.

— Қиын екен жағдайың, — Қарлығаш оған аяушылық білдірді. Менің де тірлігім онша емес. Амалсыздан жүрмін мұнда. Ұя салған мекенімді өрт алды. Мүтін жаз бойы өртенді елсіз дала. Ан-күс мекенінен безді. Шөп атаулы енді қайтып өспестей боп күлге айналды. Шыбын-шіркей, құрт-құмырсқалар да жалынға жұтылды. Енді-енді қара канаттанып келе жатқан балапандарымызды құтқарып қаламын деп жүргенде сынарымды жалын жұтты.

- Қалаға қалай тап болдың?
- Күйік ісі шығып қоңырсыған далада қорексіз қалдым ғой.
- Мұнда қалай екен?
- Өлместің күні. Бау-бақшалықты төңіректеймін,— деді Қарлығаш мұнайып, — Мына бір үйдің ауласы ағашты екен. Гүлдің неше түрі бар. Шыбын-шіркейге өзек жалғап, бірді-екілі көбелек ұстап жеп, өлместін күнін

- деп таң қалғансыды Тірнек. -
Расында бой-басында бір мін жок.

- Мойындарсың, балақан! - Тышқаншы жанағыдан бетердүрлиді, - Құс тектісі біздер боламыз түбінде. Біздің әулет өсіп-өніп молығып келеді. Сендерде қосылыңдар біздің қатарымызға. Алдымен жассын ғой, сен ыңғай бер.

- Ұяластарымнан ұят болмай ма?

- Несі ұят? - Тышқаншы бүркіт

Тірнекке уыттана тесірейді, -
Мақтанның заманы өткен: «Құс тектісі қыран-быз. Арқар мен таутеке де құтылмайды. Түлкінің сорымыз боса-болмаса. Қасқырды да бүріп түсеміз»,- деген астам кеуде ендігі жерде бос әурешілік. -
Тышқаншы атанғандағы мақсатыңыз не?- деді Тірнек шегір көзі от шашып, -
Құйтақандай ғана болымсыз тышқан ілгенде қырандарда нендей қасиет қалады?! Басқаларға мазак боламыз ғой. -
Ақымашылық-ай! - деді Тышқаншы бүркіт қанатын қомдап, -
Қырандық ендігі жерде бүркіттерге үйлеспейді демедім бе?! Жер бетінен жойылып құрып кетпеу үшін, көзге түспей елеусіз бұғып қана жүруіміз керек. Сонда ғана аман қаламыз. Әйтпесе бар ма жұмыр бастылардың мазағына ұшырап, солардың қолбала құсына айналып, торға қамалып итшілеумен күн кешеміз.

- Болмайды! - деді көзіне уыт жиған Тірнек дүр сілкініп, -
Ұяда не көрсем, соны ілемін. Қырандарға биіктеп ұшқан жарасады.

- Олай болса, өз обалың өзіңе,- Тышқаншы амалы таусылған шарасыздықпен күшігенше қопсыды, -
Тек жүрсен, тоқ жүресін. Ұрыншақтанып азулығы ұрыңсаң, бірде болмаса бірде мүлт кетіп топшынды кетіріп, тұяғыңды алдырасың. Тілімді ал, тышқан аулауға бейімдел. Сонда қауіп-қатерден аман жүресің. Алаңсыз ұзақ жасайсың.

- Ата бүркіт мені ездікке емес ерлікке, қыран боласың деп баулыған! - деді Тірнек көзіне уыт жинап. -
Тышқаншы боп күнелткенімше жартасқа соғылып жоқ боламын.

- Қыршыныңнан қиылып кетпе, — Тышқаншы оны уытсыз жіпсік көзімен арбады, -
Ойлан. Әлі де кеш емес.

4. СҮЗЕГЕН

Тазы тұрықты еді. Кеудесі ауқымды. Бүкіс бел, түлкі құрсақтын нақ өзі. Тұмсығы үшкіл. Азусыз да емес.

- Осы сен не бітіресің?- деді Төрт көз Қара төбет үйшігінің аузында шоқиып отырған Тазыға, —
Не түлкі алмайсың, не қораға үрмейсің.

- Түлкі жоқ болса ше?
- Онда қасқыр ал.
- Өзін не бітіргендейсің? — деді Тазы қуыстанып.

- Адамдарды ұры-қарыдан, ит-құстан қорғаймын,- деді Төбет.

- Олар сенің құлметіне әруу емес,- деді Тазы одан жеңілгенді ар көріп. -
Итаршымын десеңші одан да. Жағынуға жаның құмар иене.

- Сен ше?

Өмір Кәріпұлы

МЫСАЛ ӘНГІМЕЛЕР

Мен деген асыл текті тұқымымын салпан құлақтардын.

- Сондағы қасиетің үй күшік марғаулығың ба?!

- Сыпамын,- деді Тазы, - абаған емеспін. Бостан босқа байбаламдап үретін, мазасыздықтан адамын. Қомағай емеспін. Сен тәрізді ашқарақтанып бұралып асай бермеймін.

- Олай болса, өз обалың өзіңе,- Тышқаншы амалы таусылған шарасыздықпен күшігенше қопсыды, -
Тек жүрсен, тоқ жүресін. Ұрыншақтанып азулығы ұрыңсаң, бірде болмаса бірде мүлт кетіп топшынды кетіріп, тұяғыңды алдырасың. Тілімді ал, тышқан аулауға бейімдел. Сонда қауіп-қатерден аман жүресің. Алаңсыз ұзақ жасайсың.

- Ата бүркіт мені ездікке емес ерлікке, қыран боласың деп баулыған! - деді Тірнек көзіне уыт жинап. -
Тышқаншы боп күнелткенімше жартасқа соғылып жоқ боламын.

- Қыршыныңнан қиылып кетпе, — Тышқаншы оны уытсыз жіпсік көзімен арбады, -
Ойлан. Әлі де кеш емес.

Қара сиыр әрі жұлқынды, бері жұлқынды. Бас жібін үзіп босанып алды да, байлаудағы тайынша-торпақтарды сүзгілей бастады.

- Біз не жаздық саған?! - деді олар азан-қазан боп. Алдыңнан кесе өтпейміз. Ақырдағы шөбіне іштарлық етпейміз.

- Сасықсыңдар түге! Жапалай бересіңдер - деді Қара сиыр көзін шатынатып, -Ашқарақсындар және өздерің. Жем-шөп бір сендерден артылмайды.

- Сүт беремін иеме. Сүтім қою, әрі мол. Бір сауғанда шелекті толтырамын,-деді Ала сиыр сүзегеннен тайсалмай, -
Сен тәрізді алақұрсак емеспін. Жылы сайын бұзаулаймын. Құнарлымын. Сол үшін де маған үлес мол тиеді.

-Солай ма? Онда саған көрсетейін

кереметті - Қара сиыр көк құнажын мен алаға мүйізін ала ұмтылды, -
Сонда мен бұзауламайтын тақыс болғаным ғой!?! Құнарсыз тандыр емшек болғаным ғой!?

Үшкіл мүйізін Ала сиырдың жұқа шабына төндіріп іреп өткенде жанталасқан Ала өкіріп жіберді.

Ел орынға отырған мезгіл-тің. Отағасы ашты қораның сыртқы есігін. Соңынан бәйбішесі де келді.

- Өй, мүйізін құрғыр!- деп кіжінді ол, -Тұқылын ғана қалдырып аралап тастамасам ба сен мәліктің мүйізін!

- Е, оның жазығы не?! — деп шап етті әйел, — Малдың басы емес пе?

- Барып тұрған сүзеген, — деді күйеуі оған, — Қызыл құнажынды жарып тастағаны қайда? Қоңыр торпақты сүзгілеп-сүзгілеп және жайғады. Құтты сен сықылды. Манайындағыларға күн көрсетпейтің.

— Е, ненді бүлдірдім?!

— Шайпаусың! Бейпарсын барып тұрған!

— Сенің де жетіскенің шамалы! — деді әйел шаптығып, — Ынжықсың! Жігерсіз өлі сүйексің.

— Құдай сенен сақтасын! — деді отағасы өзін зорға тежеп, — Бауырыңнан өрген балаларыңа мейірімің жоқ. Келінді шыдатпай оны қуасын. Күйеу баланы қушықтап-қушықтап, қызынды байдан айырып және тындың. Менің туыстарымды осы үйдің есігінен қаратпай қойған сен емесіңісің?! Жора-жолдастан да бездірдің. Көрші-қоланға да жайсызсың. |

Әйел аяқайға басты.
— Ойбай, мына сүнет не дейді-ей?!
— Сүйдеймін! - деді еркек жұдырығын бейпардың тұмсығына

1. ҚЫТЫМЫР

Жартас аяқ астынан ілік шығарды. Толқынды көк мөлдір көлге соқты.

- Мазасызсың барып тұрған! Тынымдық жоқ кой сенде. Ереулдеп толқыныңмен түйгіштегеніне жыным келеді.

- Толқындар саған еркелейді емес пе, - Көл жуып шайды, - Қайта құрыстырысың жазылып сергісін.

- Керек емессің! - Жартас ашуға басты. - Толқыныңмен қоса құры. Жақындама маңыма! Осыдан жағалауға таып көр! Көл таусар құстарды қапта-тып, тіке қу тақыр қып тастайын.

- Мейлі онда,- деді де Көл толқынын кері серпіп жағалаудан бірте-бірте алыстап бара жатты.

Жартастың қыбы қанды. Тыныштық алып ұйқыға бейімделді. Қатты ұйықтаған екен, шошып оянып төңірегін шолғанда, көзі атыздай болды. Жағалау қанырап бос қалыпты. Көл мүлде алыстап кетіпті. Бұйра жалданып зорая биіктеп алғандай ма. Сағымданып аспанмен астасып жатыр. «Құстар қайда кеткен?! - деді күніреністі үнмен. - Оларға тиіскен жоқ едім. Қырыма алғаным дәйексіз көпіршік көл болатын.

Жайы кете бастады. Күннің өткір сәулесі жонына инеше қадалып жалынға шарпылғандай арқасы ашыды. Тынысы тарылып аптапқа шыдай алмай тенселеңдеді. Қабырғасы сөгілгендей боп, сауыры шытынады. Бәрінен де бұрын үнсіздік қинады. Онсыз да түксіінкі қабағы тіптен қалындап, қына басқан арқа-басы құрт жеміргендей борып сала берген. Күні кеше ғана еді-ау құс базарына айналғаны.

Жартас асқына торықты. Қытымыр мазасыз әдетіне өкінді. Көк мөлдір айдың көз ұшында бұланытып сағымданып жатты. Мұны табалағаны ма асау толқыны арыстан жалдана көкке шапшыды. «Көл-ау, естимісің! - деп күңіренді Жартас, - Келе ғой, қайт райыннан! Қайта табысайық. «Болмайды, ендігің далбаса! - деп дауыстады Көл, - «Қалған көңіл қайтқан суымен тен». Тұр солай қатып семіп. Сендейлердің сазайы жалғыздық.

Жартас үнсіз қалды. Түксиген суық калпында түн қараңғылығына еніп бара жатты.

2. ЖАС ҚЫРАН

-Әй, жалпылдак! - деді Тышқаншы бүркіт қанаты енді-енді қатая бастаған Тірнекке тақап келіп, -
Түлкі бүрген ненді алған!?! Жембасарыңды шайнатып арандап қаласың ғой.

- Ә, солай ма?— деп Жас бүркіт баршын тартқан ата бүркітке мойын бұрды.

- Қарашы маған! - Тышқаншы бүркіт дүрдіе қопсыды. -
Тұрпатымда артық мін бар ма? Қанат-құйрығым селкеусіз. Тырнақтарым да мұқалмаған. Тегеурінім мен жембасарым бәз калпында. Қандауырдай лыпып тұр.

- Мұндай табысқа қалай ие болдың!

кешіп...
— Бұл — дөкейдін саяжайы,— деді мысық өзінше білгішсіп. —
Қарауылшысы бар үйді сыртынан бақылаймын. Мені тіке атады. Сені қалай еркінсітіп қойды екен?!

— Іш тартатын тәрізді.

, — Онда бағың жанайын деген екен,— деді Ала мысық кекесінмен, —
Сенімен азайып көбеймес, тұрып қал осында.
— Тұрмаймын қалада! —деді Қарлығаш шыр-пыр боп, —
Еркін де бейбіт сағымы бұланытқан кең далаға не жетсін!

Ала мысық тағалық түйсікпен жонын дүрдитті.
— Мен қайбір жетісіп жүр дейсің? Ауылда үй-үйдің арасында тышқан аңдып баспалаған қайран мұңсыз да қамсыз күндерім-ай! Ұйықтамайды мұндағылар. Мазасыз шетінен. Ажыл-, гүріл, даң-дұңнан құлағым бітеліп қалады. Емін-еркін алаңсыз жүріп-тұру мүмкін емес. Әрлі-берлі зулаған желді аяқтың табанына жаншылып қалуың көдік. Сан мысық ажал құшты. Рахымсыз және өздері. Аяғына оратылғанды шам көреді, тіке теуіп жібереді.

Сыртқа саяжай қожайыны шықты.

— Дөкей осы кісі,— деді мысық басынқы үнмен, —
Арыз-арманынды айтып қал.
— Тындай ма?
— Тындамаса өзі білсін.
— Дөкей есің нені көріп тұрмысың? — деп Қарлығаш мәзік үнін созды. —
Байтақ даладан сая таппай қалдым, өртеніп жатыр. Жерді иесіз тастауға бола ма?! Адамдарды неге бір жерге жинай бересіздер? Ұйқысыздық дертіне шалдығып жүрмей ме? Біздер, қарлығаштар, жежелден адамдардын досымыз. Сендерге тілекшіміз.

Дөкей жан-жағына қарағыштады.

Биік дуалмен қоршалған сәнді үйдің дарбазасын құзеткен сакшыны шақырып алып:
— Бір дыбыс шыққан тәрізді,— деді мұртын қопсытып, —
Жансыз боп жүрмесің, байқашы.

— Құс кой шықылдаған,— деді сакшы бейбіт пішінде, —
Қарлығаш емес пе? Адамдардын ең жақын досы.

Дөкей басын шайқады.

— Құс тұмауы өршіп тұрған жоқемес пе? Үркітіп жібер! Әйтпесе, «тырс» дегізе сал. Осында бір қаңғыбас мысық жүр. Ұстап алып көзін жойындар бүгіннен қалдырмай.

Қарлығаш мықтының тәрізінен сескеныін деді. Мысықты іздеп еді, жасырынып қалыпты. Енді не тұрыс бар? Іле қомдады қанатын. Лыпыған ұшқыр жылдамдықпен биіктей ұшып кете барған-ды.

Даласына жетуге асығып еді.